MAHALLA VA TA’LIM TASHKILOTLARI HAMKORLIGIDA RAQAMLI TARBIYAVIY KONTENTLARNI YARATISH VA ULARDAN XAVFSIZ FOYDALANISH MEXANIZMLARI

Musurmonkulov Oybek Urolovich
Qori Niyoziy nomidagi Tarbiya pedagogikasi milliy instituti
Yetakchi ilmiy xodimi, pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), katta ilmiy xodim
https://doi.org/10.5281/zenodo.23508599

Annotatsiya. *Mazkur tezisda mahalla, oila va ta’lim tashkilotlari hamkorligida raqamli tarbiyaviy kontentlarni ishlab chiqish, ekspertizadan o‘tkazish, tarqatish va xavfsiz qo‘llashning ijtimoiy-pedagogik asoslari tahlil qilinadi. O‘zbekistonning raqamlashtirish, bola huquqlari va axborot xavfsizligiga oid huquqiy hujjatlari hamda MDH makonida qo‘llanishi mumkin bo‘lgan hamkorlik yondashuvlari qiyosiy ko‘rib chiqiladi. Mualliflik taklifi sifatida kontentning hayotiy sikliga asoslangan besh bosqichli tashkiliy-pedagogik mexanizm va uning baholash indikatorlari asoslanadi.*

Kalit so‘zlar: *mahalla, ta’lim tashkiloti, raqamli tarbiya, ijtimoiy pedagogika, media savodxonlik, axborot xavfsizligi, raqamli fuqarolik, kontent ekspertizasi, ota-onalar hamkorligi, bolalar huquqlari.*

Аннотация. *В данном тезисе будут проанализированы социально-педагогические основы разработки, экспертизы, распространения и безопасного использования цифрового воспитательного контента совместно с махаллями, семьями и образовательными организациями. Сравнительно рассматриваются правовые акты Узбекистана по вопросам цифровизации, прав ребенка и информационной безопасности, а также подходы к сотрудничеству, которые могут быть применены на пространстве СНГ. В качестве авторского предложения основывается пятиступенчатый организационно-педагогический механизм, основанный на жизненном цикле контента, и его индикаторы оценки.*

Ключевые слова: *махалля, образовательная организация, цифровое воспитание, социальная педагогика, медиаграмотность, информационная безопасность, цифровое гражданство, экспертиза контента, родительское сотрудничество, права детей.*

Abstract. *This thesis will analyze the socio-pedagogical foundations of the development, examination, distribution and safe use of digital educational content together with mahallas, families and educational organizations. The legal acts of Uzbekistan on digitalization, child rights and information security are relatively considered, as well as approaches to cooperation that can be applied in the CIS space. As an author's proposal, a five-stage organizational and pedagogical mechanism based on the content life cycle and its evaluation indicators are based.*

Key words: *mahalla, educational organization, digital education, social pedagogy, media literacy, information security, digital citizenship, content examination, parental cooperation, children's rights.*

Kirish. Raqamli kommunikatsiya o‘quvchilarning ijtimoiylashuvi, qadriyatlar tizimi va kundalik qarorlariga bevosita ta’sir etayotgan sharoitda tarbiya jarayonini faqat sinf xonasi bilan cheklash yetarli emas. Qisqa videolar, messenjerlar, tavsiya algoritmlari va sun’iy intellekt vositalari tarbiyaviy axborotning shakli hamda tarqalish tezligini o‘zgartirdi. Shu bois mahalla va ta’lim tashkilotlarining

hamkorligi raqamli muhitda ham izchil, huquqiy va pedagogik jihatdan asoslangan bo‘lishi lozim.

Mahalla hududiy hamjamiyat sifatida avlodlararo muloqot, mahalliy tarix, ijtimoiy mas’uliyat va o‘zaro ko‘mak tajribasini saqlaydi. Ta’lim tashkiloti esa o‘quv maqsadlarini belgilash, yosh xususiyatlarini hisobga olish, ta’lim natijasini baholash va metodik sifatni nazorat qilish imkoniyatiga ega. Oila bolaning kundalik raqamli odatlarini shakllantiradi. Mazkur uch subektning imkoniyatlari birlashgandagina tarbiyaviy kontent hayotiy tajribaga tayangan, yoshga mos va xavfsiz mahsulotga aylanishi mumkin.

Bugungi kunda olibb borilayotgan tadqiqotlarimizning asl maqsadi — mahalla va ta’lim tashkilotlari hamkorligida raqamli tarbiyaviy kontentni yaratish hamda undan xavfsiz foydalanishning tashkiliy, huquqiy va ijtimoiy-pedagogik mexanizmlarini nazariy jihatdan asoslashdir.

Raqamli tarbiyaning normativ-huquqiy va ijtimoiy-pedagogik asoslarini quyidagilarda ko‘rishimiz mumkin. Jumladan,

O‘zbekiston Respublikasining “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni ta’lim-tarbiya jarayonini tashkil etishning umumiy huquqiy poydevorini belgilaydi.

Shuningdek, O‘zbekiston Respublikasining 2017-yil 8-sentabrdagi “Bolalarni ularning sog‘lig‘iga zarar yetkazuvchi axborotdan himoya qilish to‘g‘risida”gi O‘RQ–444-son Qonuni esa axborot mahsulotlarini bolalar manfaatlari nuqtayi nazaridan baholash zaruratini ko‘rsatadi. Bu ikki yo‘nalishning kesishmasida kontentning faqat ma’rifiy bo‘lishi emas, balki yoshga muvofiq, xavfsiz va shaxs qadr-qimmatini hurmat qiladigan shaklda yetkazilishi ham muhimdir [1; 2].

2019-yil 2-iyuldagi “Shaxsga doir ma’lumotlar to‘g‘risida”gi O‘RQ-547-sonli Qonun kontekstida o‘quvchining fotosurati, ovozi, manzili, telefon raqami va uni aniqlashga imkon beruvchi boshqa ma’lumotlar bilan ishlash alohida ehtiyotkorlikni talab qiladi. Ta’lim muassasasi yoki mahalla tashabbusi bilan tayyorlangan videoni ommaga chiqarishdan avval ma’lumotni qayta ishlashning qonuniy asosi, zarur roziliklar, maqsadga muvofiqlik va ma’lumotni minimallashtirish tekshirilishi kerak [3].

O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Ommaviy axborot vositalari uchun kontent tayyorlash markazi 2025-yil 29-avgustdagi PQ–263-son qaror asosida tashkil etilgan.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 5-oktabrdagi PF–6079-son Farmoni bilan tasdiqlangan “Raqamli O‘zbekiston — 2030” strategiyasi raqamli infratuzilma va kompetensiyalarni rivojlantirishga yo‘naltirilgan. 2024-yil 14-oktabrdagi PQ–358-son qaror bilan tasdiqlangan sun’iy intellektni 2030-yilgacha rivojlantirish strategiyasi yangi texnologiyalardan foydalanishning institutsional asoslarini kengaytiradi. Mazkur hujjatlar tarbiyaviy kontentga avtomatik ravishda

alohida majburiyat yuklaydi, deb talqin qilinmaydi; ular xavfsiz raqamli pedagogik tashabbuslar uchun strategik kontekst yaratadi [4; 5].

Bola manfaatlari ustuvorligi, kamsitmaslik, shaxsiy hayotni hurmat qilish va ishtirok etish huquqi xalqaro bolalar huquqlari yondashuvining muhim mezonlaridir. UNICEF 2026-yilda internetdagi xavfsizlikni davlat, texnologiya kompaniyalari, oilalar va hamjamiyatlarning umumiy mas’uliyati sifatida ta’kidlaydi. Demak, faqat texnik filtrlash bilan cheklanish o‘rniga ishonchli muloqot, tanqidiy fikrlash va yordam so‘rash kanallarini ham shakllantirish zarur [6].

Ijtimoiy pedagogika nuqtayi nazaridan mahalla–maktab hamkorligi uch vazifani bajaradi: profilaktik (xavfni oldindan kamaytirish), rivojlantiruvchi (fuqarolik, axloqiy va kommunikativ kompetensiyalarni mustahkamlash) hamda integrativ (maktabda o‘rganilgan qadriyatni mahalladagi real faoliyatga ko‘chirish). Raqamli kontent ushbu vazifalarni bog‘lovchi vosita bo‘lib, o‘zi mustaqil tarbiya natijasi hisoblanmaydi.

MDH makonidagi yondashuvlar va O‘zbekiston uchun qiyosiy xulosalar.

MDH mamlakatlari uchun umumiy bo‘lgan pedagogik muammolar qatoriga raqamli tengsizlik, ota-onalarning media kompetensiyasidagi tafovut, yoshga mos kontent tanlash va bolalarni zararli kommunikatsiyadan himoyalash kiradi. Qiyosiy tahlilda alohida mamlakatlarning barcha amaliyotlarini yagona “MDH modeli” sifatida tasvirlash metodologik jihatdan to‘g‘ri emas: qonunchilik, maktab boshqaruvi va mahalliy jamoa institutlari farqlanadi.

Qozog‘iston tajribasini tahlil qilishda maktab, ota-ona va mahalliy hamjamiyat o‘rtasidagi raqamli savodxonlik hamkorligi; Rossiya tajribasini tahlil qilishda maktabning raqamli axborot muhiti va bolalar uchun xavfsiz kontentni saralash; boshqa MDH mamlakatlari tajribasida esa pedagog kadrlarning media kompetensiyasi va oilaviy nazorat madaniyati qiyoslash mezonlari sifatida olinishi mumkin. Bu yerda ular tekshirilgan yagona milliy dasturlar natijasi emas, balki qiyosiy tadqiqot uchun analitik yo‘nalishlar sifatida taklif etilmoqda.

O‘zbekistonning o‘ziga xos ustunligi mahalla institutining kundalik ijtimoiy hayotga yaqinligidir. Shu sababli boshqa mamlakatlardan tayyor raqamli platformani ko‘chirib olishdan ko‘ra, umumiy xavfsizlik tamoyillarini mahallaning hududiy resurslari, ota-onalar faolligi va maktabning tarbiyaviy dasturlari bilan uyg‘unlashtirish maqsadga muvofiq. UNESCOning 2024-yilgi raqamli davrda global fuqarolik ta’limi bo‘yicha o‘qituvchilar uchun tavsiyalari axloqiy mas’uliyat, dezinformatsiyani tanish va raqamli muloqot madaniyatini rivojlantirishga urg‘u beradi [7].

Qiyosiy tahlildan uch metodik xulosa kelib chiqadi: birinchidan, raqamli xavfsizlik faqat taqiqlar bilan emas, kompetensiya orqali ta’minlanadi; ikkinchidan, kontentning ishonchliligi pedagogik ekspertiza va ochiq manbalar bilan tekshiriladi;

uchinchidan, raqamli tarbiya natijasi ko‘rishlar soni bilan emas, o‘quvchining xulqi, fikrlashi va mas’uliyatli ishtiroki bilan baholanadi.

Raqamli tarbiyaviy kontentni yaratishning hamkorlik mexanizmi

Taklif etilayotgan “Mahalla–ta’lim tashkiloti–oila” mexanizmi besh o‘zaro bog‘langan bosqichdan iborat. Birinchi bosqich — ehtiyoj diagnostikasi: o‘quvchilarning yoshi, mahalladagi dolzarb tarbiyaviy masalalar, raqamli kirish imkoniyati va ota-onalarning ehtiyojlari anonim so‘rov, suhbat hamda pedagogik kuzatuv orqali aniqlanadi. Bunda keraksiz shaxsiy ma’lumotlar yig‘ilmaydi.

Ikkinchi bosqich — birgalikda loyihalash: sinf rahbari yoki tarbiya fani o‘qituvchisi o‘quv maqsadini belgilaydi; mahalla vakillari mahalliy voqea va ijobiy tajribalarni taklif etadi; ota-onalar kontentning tushunarliligi hamda oilaviy qo‘llash imkoniyatini baholaydi. O‘quvchilar ham yoshiga mos tarzda ssenariy, savol yoki ijodiy g‘oya bilan ishtirok etadi.

Uchinchi bosqich — kontent ishlab chiqish va ekspertiza. Qisqa videodars, podkast, infografika, interaktiv keys, QR-kvest yoki mahalliy tarixga oid raqamli hikoya yaratiladi. Material pedagogik aniqlik, faktlarning ishonchliligi, yoshga moslik, mualliflik huquqi, inklyuzivlik va shaxsiy ma’lumotlar himoyasi bo‘yicha nazorat ro‘yxatidan o‘tkaziladi. Sun’iy intellektdan foydalanilgan bo‘lsa, muhim faktlar inson tomonidan qayta tekshiriladi.

To‘rtinchi bosqich — nazoratli tarqatish va foydalanish. Kontentning ommaviy yoki yopiq guruhda joylashtirilishi xavf darajasiga ko‘ra tanlanadi. Voyaga yetmaganlarning tasviri va identifikatsiya qiluvchi belgilarini keraksiz oshkor etmaslik, izohlarni moderatsiya qilish, shikoyat berish yo‘lini ko‘rsatish, zararli havolalarni cheklash va hisob qaydnomalarini himoyalash amaliy qoidaga aylantiriladi.

Beshinchi bosqich — refleksiya va takomillashtirish. Kontentdan so‘ng muhokama, vaziyatli topshiriq, ota-ona fikri va anonim qayta aloqa asosida tarbiyaviy samara tahlil qilinadi. Xato yoki zararli element aniqlansa, material zudlik bilan ko‘rib chiqiladi, zaruratda olib tashlanadi va qayta tahrirlanadi. Shunday qilib, kontent bir martalik mahsulot emas, muntazam sifat nazoratidan o‘tadigan pedagogik resursga aylanadi.

Raqamli tarbiyaviy kontentlarni yaratish va ulardan Xavfsiz foydalanishning pedagogik va texnologik shartlari

Raqamli tarbiyada xavflar kamida besh toifada namoyon bo‘ladi:

zararli yoki yoshga nomuvofiq axborot;

kiberbulling va haqoratli muloqot;

shaxsiy ma’lumotlarning oshkor bo‘lishi;

manipulyativ yoki yolg‘on xabarlar;

haddan tashqari ekran vaqti hamda passiv iste’mol.

Har bir xavfga qarshi choralar pedagogik tushuntirish, tashkiliy tartib va texnik himoyani birgalikda qamrab olishi lozim.

Media savodxonlik mashg‘ulotlarida “manba kim?”, “dalil qaerda?”, “boshqa mustaqil manba tasdiqlaydimi?”, “ushbu xabar kimning manfaatiga xizmat qilishi mumkin?” kabi savollar asosiy metodik vosita bo‘ladi. O‘quvchi tayyor hukmni qabul qilmasdan, dalilni solishtirish va mas’uliyatli xulosa chiqarishga o‘rganadi. UNESCO ko‘rsatmalarida ham axborotning ishonchliligini baholash va raqamli fuqarolik mas’uliyati alohida o‘rin tutadi [7].

Ota-onalar bilan hamkorlikda jazolovchi kuzatuv o‘rniga ishonchga asoslangan raqamli kelishuv tavsiya etiladi: qaysi platformalardan foydalanish, nomaqbul xabar kelganda kimga murojaat qilish, shaxsiy suratlarni ulashishdan oldin qanday savollar berish, dam olish va onlayn faoliyat muvozanatini qanday saqlash oldindan kelishib olinadi. UNICEF tavsiyalari ham bolalar bilan sun’iy intellekt, deepfake va tasvir manipulyatsiyasi haqida yoshiga mos ochiq suhbatni muhim deb hisoblaydi [6].

Texnik jihatdan hisoblarni kuchli parollar va imkon bo‘lsa ikki bosqichli tasdiqlash bilan himoyalash, havolalarni tekshirish, ruxsatlarni cheklash, ma’lumotlar saqlanish muddatini belgilash hamda materiallarni o‘chirish tartibini yozma qayd etish lozim. Raqamli kontent ommaga joylashtirilganda mas’ul moderator, murojaat kanali va tezkor tuzatish tartibi bo‘lishi maqsadga muvofiq.

Inklyuzivlik ham xavfsizlikning tarkibiy qismidir. Eshitishida qiyinchiligi bor o‘quvchilar uchun subtitr, ko‘rishida qiyinchiligi borlar uchun matnli izoh, internet imkoniyati cheklangan oilalar uchun kichik hajmli yoki oflayn muqobil tayyorlanishi lozim. Aks holda raqamli tarbiya mavjud ijtimoiy tafovutni chuqurlashtirishi mumkin.

5. Tashkiliy mas’uliyat va natijadorlik indikatorlari

Hamkorlikni amaliyotga joriy etish uchun ta’lim tashkilotida kichik tahririy-ekspert guruhi shakllantirish mumkin. Uning tarkibida pedagog, psixolog yoki ijtimoiy pedagog, mahalla vakili va ota-onalar vakili ishtirok etadi. Guruh kontent rejasini kelishadi, materialni e’lon qilishdan oldin tekshiradi, murojaatlarni ko‘rib chiqadi va choraklik tahlil o‘tkazadi. Bu tuzilma taklif etilayotgan tashkiliy yechim bo‘lib, barcha muassasalar uchun qonun bilan belgilangan majburiy organ sifatida talqin qilinmaydi.

Natijadorlikni besh mezon asosida baholash tavsiya etiladi. Kognitiv mezon — o‘quvchining axborot xavflari va raqamli odob qoidalarini bilishi; aksiologik mezon — hurmat, mas’uliyat va hamjihatlikka munosabati; amaliy mezon — faktni tekshirish, maxfiylik sozlamalaridan foydalanish va yordam so‘rash ko‘nikmasi; kommunikativ mezon — bahsda odobli muloqot; refleksiv mezon — o‘z raqamli xulqini tahlil qila olishidir.

Mezonlarni o‘lchashda kirish va yakuniy anonim testlar, vaziyatli topshiriqlar, kontent ekspertizasi varaqasi, ota-onalar bilan suhbat va o‘quvchi refleksiyasidan foydalanish mumkin. Ko‘rishlar, layklar va obunachilar soni yordamchi ko‘rsatkich bo‘lishi mumkin, biroq ular tarbiyaviy natijani bevosita isbotlamaydi. Shuningdek, pilot loyiha samaradorligi haqida empirik ma’lumot to‘planmasdan turib foizli yutuqlarni ilmiy natija sifatida e’lon qilish mumkin emas.

Amaliyot uchun dastlab uch oylik sinov davri maqsadga muvofiq: birinchi oy ehtiyojni aniqlash va xavfsizlik protokolini ishlab chiqish; ikkinchi oy kontent yaratish va cheklangan auditoriyada sinash; uchinchi oy fikr-mulohaza yig‘ish, xatolarni tuzatish va baholash. Sinov yakunida maktab va mahalla keyingi davr uchun kontent taqvimi hamda mas’ullarni qayta belgilaydi.

Xulosa qilib aytadigan bo‘lsak, mahalla va ta’lim tashkilotlari hamkorligida raqamli tarbiyaviy kontent yaratish tarbiya jarayonining hududiy, oilaviy va institutsional imkoniyatlarini yagona maqsad atrofida birlashtiradi. Bunda mahalla hayotiy tajriba va jamoaviy qadriyatlarni, ta’lim tashkiloti metodik sifatni, oila esa kundalik qo‘llab-quvvatlash va muloqotni ta’minlaydi.

Taklif etilgan besh bosqichli mexanizm — ehtiyoj diagnostikasi, hamkorlikda loyihalash, ekspertiza, xavfsiz tarqatish va refleksiv takomillashtirish — raqamli mahsulotning butun hayotiy siklini qamrab oladi. Uning samaradorligi kontent miqdori bilan emas, o‘quvchining axborotga tanqidiy munosabati, raqamli mas’uliyati va ijtimoiy faolligi bilan belgilanadi.

Istiqbolda mazkur mexanizmni turli hududlardagi maktab va mahallalarda tajriba-sinovdan o‘tkazish, xavfsizlik protokoli hamda baholash mezonlarini empirik ma’lumotlar asosida takomillashtirish zarur. Shu yo‘l bilan raqamli tarbiya texnologik yangilikdan barqaror ijtimoiy-pedagogik hamkorlik tizimiga aylanishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O‘zbekiston Respublikasining “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni. 2020-yil 23-sentabr, O‘RQ–637-son. https://lex.uz/docs/-5013007
2. O‘zbekiston Respublikasining “Bolalarni ularning sog‘lig‘iga zarar yetkazuvchi axborotdan himoya qilish to‘g‘risida”gi Qonuni. 2017-yil 8-sentabr, O‘RQ–444-son. https://lex.uz/docs/-3333797
3. O‘zbekiston Respublikasining “Shaxsga doir ma’lumotlar to‘g‘risida”gi Qonuni. 2019-yil 2-iyul, O‘RQ–547-son. https://lex.uz/docs/-4396419
4. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Raqamli O‘zbekiston — 2030” strategiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”gi PF–6079-son Farmoni. 2020-yil 5-oktabr. https://lex.uz/docs/-5030957
5. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Sun’iy intellekt texnologiyalarini 2030-yilga qadar rivojlantirish strategiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”gi PQ–358-son qarori. 2024-yil 14-oktabr. https://lex.uz/ru/acts/-7158604
6. O.Musurmonkulov. Jamoat tashkilotlarining ijtimoiy pedagogik faoliyatini takomillashtirish texnologiyalari // Monografiya. Qori Niyoziy nomidagi Tarbiya pedagogikasi milliy institutining 2026 yil 2-iyul, 5-sonli bayonnoma. 128 bet.

7. UNICEF Uzbekistan. Making online spaces safer and more positive for children and youth. 10 February 2026. https://www.unicef.org/uzbekistan/en/stories/making-online-spaces-safer-and-more-positive-children-and-youth
8. UNESCO. Global citizenship education in a digital age: Teacher guidelines. 2024. https://www.unesco.org/en/articles/global-citizenship-education-digital-age-teacher-guidelines
9. UNICEF. The State of the World’s Children 2017: Children in a Digital World. New York: UNICEF, 2017. https://www.unicef.org/uzbekistan/media/711/file/SOWC%3A%20Children%20in%20a%20Digital%20World.pdf

QORI NIYOZIY NOMIDAGI TARBIYA PEDAGOGIKASI MILLIY INSTITUTI
TPMI
1929